

Miçigan Projekti i Përkthimit CSI

Përfshihen shënimet e shtypura:

*Bazat e Kërcënimit Kibernetik
Miçigan Burimet e Internetit CSI
Kontrata e Sigurisë së Internetit*

*Pyetjet e Diskutimit të Rrjetit të Bashkëpunimit Shoqëror dhe Plani i Veprimit
Shenjat Paralajmëruese/10 Këshilla të Sigurisë në Internet*

Gjuhët e përkthyer:

**Spanjisht
Arabik
Hmong
Kineze
Boshnjake
Shqip
Rumanisht**

KONTAKT:

Jenifer Esch, Manaxherja e Programit
Miçigan CSI
Department of Attorney General
6th Floor G Mennen Williams Building
525 West Ottawa Street
Lansing, MI 48911
Telefoni: 517-335-0855
E-mail: eschj1@michigan.gov
website: www.michigan.gov/csi

Michigan CSI

(Michigan Iniciativa e Sigurisë Kibernetike)

Bazat e Kërcënimit Kibernetik

Ngacmimet zakonisht ishin shkrimet në dhomat e banjosh, por meqenëse 99 përqind e të rinjve janë të lidhur me internetin, ngacmimet janë zhvilluar së bashku me teknologjinë.

Kërcënimi kibernetik përdor Internetin ose një telefon celular që të kërcënojë, të përhapë thashetheme ose të shfaqë fotografi. Shumë të rinj ngacmohen kur dikush vjedh fjalëkalimin e tyre ose informacione të tjera personale apo dërgon mesazhe dëmtuese nga e-maili i tyre, faja personale e internetit ose faja e rrjetit shoqëror. Mundësia e internetit për të arritur një publik të gjerë njerëzish në disa sekonda e bën atë që të jetë vendi i përkryer për miqtë, armiqtë dhe të panjohurit që ngacmojnë të rinjtë e tjerë.

Kërcënimi kibernetik mund të duket humoristik fillimisht, por mund të ketë ndikime serioze me afat të gjatë. Çdo gjë e vendosur në interes të një shenjës dixhitale që mund të ndiqet dhe të shihet nga të tjerët duke përfshirë kolegë ose punëdhënësit të ardhshëm. Është e rëndësishme të keni parasysh faktet e domosdoshme të mëposhtme kur jeni në internet:

- **Interneti është përgjithmonë:** Çfarë vendosni në internet mund të rimerret edhe pasi ju ta keni fshirë atë.
- **Ju nuk jeni anonim:** Interneti është një forum publik. Çdo gjë mund të shihet nga të tjerët dhe të gjendet me anë të ISP suaj.
- **Kini parasysh se ju nuk e dini gjithmonë se me kë flisni.**
- **Mendoni para se të vendosni diçka në internet:** Sigurohuni që të mbronin emrin, identitetin dhe famën tuaj.

Shumica e kërcënimeve fillojnë të vogla, duken si diçka private midis miqsh dhe pastaj shumohen në një forum publik derisa dalin jashtë kontrollit të personit që i filloi. Kushdo është një shenjështër e mundshme. Gjysma e nxënësve e pranojnë që janë kërcënuar në internet, ndërsa përafërsisht 79 përqind e të rinjve thonë se është një problem. Ka mënyra për t'u mbrojtur ndaj kërcënimit kibernetik:

- **Asnjëherë mos i ktheni përgjigje një mesazhi ose një kërcënim në internet.** Kërcënuesit shpesh ngacmojnë të tjerët që të nxisin një reagim i cili më pas shpërthen në ngacmim.
- **Gjithmonë bllokoni një kërcënues që të mos ju dërgojë mesazhe në të ardhmen.** Programe spiunazhi janë krijuar për të dërguar mesazhe ngacmuese në pritje të përgjigjes nga personi që është vënë në shenjështër.
- **Zgjidhni mënyrën e cila ju lejon që t'i shqyrtoni të gjitha komentet dhe shkrimet e një përdoruesi tjetër përpara se të bëhen publike.**
- **“Shokët ose miqtë” duhet të fshihen nëse ata vendosin ndonjë koment ose pamje që ka për qëllim bërjen me turp, kërcënimin ose ngacmimin.**
- **Dokumentoni dhe raportoni çdo ngacmim.** Ia tregoni një të rrituri të besuar dhe ia raportoni atë ISP ose shërbimit të internetit si MySpace ose AIM. Është e rëndësishme që të merrni në telefon policinë nëse kërcënoheni ose ta raportoni kërcënimin kibernetik në internet tek cybertipline.com.

Miçigan Burimet e Internetit CSI

	Aktivitete mësuese për fëmijët – lodra/lojra formuese/etj.
	Informues për prindërit/edukatorët
	Përmban video ose kartona
	Mjetet e Sigurisë Komjuterike
	Informacioni i Kërcënimit Kibernetik

Disney Surf Swell – Siguria e Internetit – <http://disney.go.com/surfswell/>

Fëmijët udhëtojnë me Mikin dhe Miqtë për të mbledhur xhevahire, ndërsa mësojnë në lidhje me dhënien e informacionit personal, viruset dhe etiketën kompjuterike.

iKeepSafe ose Koalicioni i Mbajtjes së Internetit të Sigurt – www.ikeepsafe.org

Shtëpia e Faux Paw – the Techno Cat, një libër dhe film me kartona që mëson nxënësit nga Kopshti deri në klasën e 3të në lidhje me Sigurinë e Internetit. Faqja përfshin video për prindërit dhe fëmijët, libra dhe piktura për t'u ngjyrosur.

iSAFE – www.isafe.org

Programe për edukatorët, prindërit, gjyshërit dhe nxënësit. Rregjistrimi është i detyrueshëm. Shikoni videot që të merrni "çertifikatën" dhe të kualifikoheni për materiale pa pagesë. Program i shkëlqyer i sigurisë në Internet, letër mujore dhe diskutime të ndryshme për sigurinë në Internet.

Mjetet ISP (Dhënësi i Shërbimit të Internetit):

Kontrollet Prindërore AOL – <http://daol.aol.com/safetycenter/parentalcontrols>
Mundësitë e kontrollit tërësor prindëror.

Kontrollet Prindërore AT&T/Yahoo – http://help.yahoo.com/sbc/tutorials/ypc/start_pc1.html
Pjesë e AT&T Yahoo pa pagesë! Kompleti i Mbrojtjes në Internet përfshin kontrolle të filtrit web, manaxhim të e-mailit, kontrolle IM, karta të raportimit.

Kontrollet Prindërore Comcast - <http://www.comcast.net/security/>
Kontrollet prindërore vëzhgojnë dhe regjistrojnë vendet ku fëmijët kërkojnë në internet, përfshijnë vëzhgimin e sesioneve të bisedimit, nivelet e shikimit në bazë të moshës dhe futjen për aktivitete në Internet.

Rrjeti Informativ i Vetëdijes së Medias – www.media-awareness.ca

Një faqe kanadeze me disa burime të përsosura që përfshijnë lojra në internet për fëmijët 8-12 vjeç, të cilat kanë të bëjnë me fshehtësinë në internet dhe rreziqet e dhomave të bisedimit. Kjo faqe ka një trajtim të balancuar të edukimit në Internet.

Naomi – www.radiance.m6.net dhe K9 Mbrojtja e Web-it www.k9webprotection.com
Dy programe filtruese të Internetit pa pagesë. Naomi filloi në Itali; K9 në SH.B.A.

Net Safe e Zelandës së Re – www.netsafe.org.nz

Shkarkoni "Mbrojtësin Hektor", një buton në formë delfini në cep të ekranit të kompjuterit. Nëse një fëmijë shqetësohet nga diçka në ekran, shtypja e Hektorit sjell një pamje të një skene nën ujë dhe një mesazh risigurues për të patur ndihmë nga një i rritur.

Net Smartz – www.netsmartz.org

Histori të vërteta jetësore, rrëke videosh, aktivitete me letra dhe pamflete. Video të kërcënimit kibernetik dhe video me kartona të përshtatshme për moshën të cilat u mësojnë në lidhje me sigurinë në Internet. Aktivitete të ndërtuara për të gjitha moshat shërbejnë si një pikë e mirë për të filluar diskutimin në lidhje me sigurinë në Internet me fëmijët e të gjitha moshave.

Këshilla për MySpace:

Heqja e Llogarive të Rreme/Fyese që Duken sikur Janë të Punonjësve

Nëse një anëtar i trupit punonjës zbulon se një llogari e rreme ose fyese në MySpace është krijuar në ngjashmëri dhe/ose identitetin e asaj të punonjësit, MySpace do ta heqë profilin e dyshimtë. Dërgoni një e-mail tek schoolcare@myspace.com nga një adresë e-maili të shkollës dhe përfshini gjërat e mëposhtme:

1. Adresën web të profilit të rremë dhe/ose fyese, të cilën ju mund ta kopjoni dhe ta vendosni në e-mailin tuaj nga web.
2. Një shpjegim të shkurtër që jep informacion të mjaftueshëm për të treguar se profili është i rremë ose fyese; dhe
3. Emrin dhe titullin tuaj, dhe emrin, adresën dhe numrin e telefonit të shkollës në të cilën jeni të punësuar.

Raportimi i Llogarive të Nxënësve Nën Moshë (<14)

Nëse punonjësit e shkollës zbulojnë se një nxënës që është nën moshën 14 vjeç, ka një llogari në MySpace, punonjësi mund t'ia e-mail adresën web të profilit të nxënësit nën moshën e lejuar tek schoolcare@myspace.com me qëllim që MySpace ta mbyllë llogarinë. Dërgojeni e-mailin nga një llogari e-maili e shkollës dhe përfshini gjërat e mëposhtme:

1. Adresën web të profilit të nxënësit;
2. Marrëdhënien tuaj me nxënësin;
3. Moshën aktuale të nxënësit dhe se si ju e dini atë; dhe
4. Emrin dhe titullin tuaj, dhe emrin, adresën dhe numrin e telefonit të shkollës në të cilën jeni të punësuar dhe që nxënësi frekuenton.

Udhëzime për të fshirë një Llogari në MySpace

Shkoni në fund të faqes kryesore (www.myspace.com) dhe zgjidhni "Safety Tips" (Këshilla të Sigurisë). Zgjidhni ndarjen "Tips for Parents" (Këshilla për Prindërit). Zbrisni poshtë derisa të shihni titullin "Instruction for Deleting a MySpace Account" (Udhëzime për të Fshirë një Llogari në MySpace). Ju duhet të hyni si përdoruesi, gjë që kërkon adresën e e-mailit dhe fjalëkalimin e fëmijës suaj. Nëse nuk e dini fjalëkalimin e fëmijës suaj, ju mund ta merrni duke klikuar në "Forgot Password?" (Harrova Fjalëkalimin) në kutinë e futjes në MySpace.com. Fjalëkalimi do të dërgohet në adresën e e-mailit që u përdor për t'u futur në MySpace.

RAPORTONI GRABITQARËT E INTERNETIT

Michigan Department of Attorney General
Child and Public Protection Unit
1-888-KIDS-CSI
1-888-543-7274
www.michigan.gov/ag

JEPNI REAGIME OSE DËRGO NI PYETJE TEK CSI I MIÇIGANIT

Michigan Department of Attorney General
Miçigan CSI
1-877-765-8388
AGCSI@michigan.gov

Miçigan CSI

(Miçigan Iniciativa e Sigurisë Kibernetike)

Kontrata e Sigurisë në Internet

- 1) Unë nuk do të jap asnjë informacion personal në internet pa patur leje nga një i rritur i besuar. Kjo përfshin emrin tim, numrin e telefonit, adresën, e-mailin, vendndodhjen e shkollës, adresën e punës/numrin e telefonit dhe numrin e kartës së kredit të prindërve të mi, si dhe fotografinë time. Kjo gjë zbatim kudo në Internet, duke përfshirë e-mailin, dhomat e bisedimit, faqet web që premtojnë gjëra ose çmime pa pagesë dhe në materialin që unë vendos.
- 2) Kur përdor Internetin, unë do të përdor gjithmonë një emër të pretenduar ose një emër nofkë që nuk tregon emrin tim të vërtetë, moshën ose nëse unë jam një djalë apo vajzë.
- 3) Kur të krijoj një fjalëkalim, unë do të krijoj një që është i vështirë për t'u gjetur, por i lehtë për t'u kujtuar. Që të mënjanoj vjedhjen e tij, unë nuk do t'ia tregoj askujt (përveç prindërve të mi) – as shokut/shoqes sime të ngushtë.
- 4) Unë nuk do t'i përgjigjem asnjë mesazhi që më bën të ndihem keq. Unë do t'ia tregoj një të rrituri menjëherë.
- 5) Unë nuk do të takohem asnjëherë me dikë me të cilin jam lidhur me anë të internetit.
- 6) Unë nuk do t'i dërgoj asnjë mesazh fyes ose të pasjellshëm dikujt në internet.
- 7) Unë nuk do të bëj të paaftë ndonjë program filtrues ose vëzhgues në kompjuter, sepse ata janë për sigurinë time.
- 8) Unë nuk do të hap e-maile, dokumenta, lidhje, fotografi ose lojra nga njerëz të cilët nuk i njoh ose nuk u besoj. Unë gjithmonë do të pyes një të rritur në fillim.
- 9) Unë nuk do të marr fjalë, fotografi ose tinguj nga faqja web-it e dikujt tjetër pa lejen e tyre.
- 10) Unë nuk do të besoj gjithçka që lexoj në Internet. Unë gjithmonë do ta kontrolloj burimin e informacionit dhe do ta vërtetoj atë me mësuesin, prindin ose punonjsin e bibliotekës time.
- 11) Unë do ta përdor Internetin në këto ditë/kohë _____.
- 12) Unë jam i/e lejuar ta përdor Internetin për _____ minuta; pastaj do të bëj diçka tjetër.

Nënshkrimi: _____
Fëmija – Unë do t'i ndjek këto rregulla patjetër.

Data: _____

Nënshkrimi: _____

Data: _____

I rrituri – Unë **nuk do të reagoj më shumë se duhet** kur një fëmijë më thotë në lidhje me gjëra të këqija që ndodhin në hapësirën kibernetike. Unë do të veproj qetësisht me fëmijën për të siguruar përvoja të sigurta në Internet.

Rrjeti Kompjuterik Shoqëror

Pyetje Diskutimi dhe Plani i Veprimit

Pyetje Diskutimi. Bisedoni me fëmijën tuaj në lidhje me informacionin në profilet dhe së bashku shqyrtoni profilet që ai ose ajo ka krijuar ose vizitur. Nxiteni fëmijën tuaj që të tregojë në lidhje me përvojat e tyre në internet. Ja disa nga pyetjet me të cilat mund të filloni:

1. Përse e përdor Internetin?
2. A ke një adresë e-maili? Sa ke? Cilat janë ato? Cilat janë fjalëkalimet?
3. A ke një profil? Sa ke? Ku janë profilet? Cilat janë emrat përdorues dhe fjalëkalimet?
4. Sa i fshehtë mendon se është informacioni që ti vendos në Internet? Kush mund ta shohë atë?
5. A mendon se zyrtarët e pranimi në kolegji mund ta shohin? Po punëdhënës të mundshëm?
6. A të ka kontaktuar ndonjë i panjohur në Internet? Si iu përgjigje?
7. A e ka përdorur ndonjëherë dikush Internetin që të të thotë diçka lënduese? Çfarë ndodhi?
8. A ke parë imazhe ose thënie seksuale në faqet ose profilet? Si u përgjigje?

Plani i Veprimit. Nëse përcaktoni se fëmija juaj ka një profil në një faqe rrjeti shoqëror kompjuterik, merrni parasysh planin e mëposhtëm:

1. Jepini fëmijës suaj një ditë për të "pastruar" profilin e tij ose të saj dhe së bashku kontrolloni profilin(et) e ri.
2. Mbani një dokumentacion aktual të informacionit të futjes së fëmijës suaj, duke përfshirë të gjitha adresat e e-mailit, emrat e futjes, emrat e shfaqjes dhe fjalëkalimet.
3. Rregullisht kontrolloni rrjetin e miqve të fëmijës suaj në çdo faqe të web-it. Nëse janë njerëz në listë që ju nuk i njihni, pyesni fëmijën se kush janë ata dhe se si u takuan. Hiqni "miq vetëm në internet" nga profili i fëmijës suaj. Shikoni në profilet e miqve që të shikoni se çfarë ata thonë për fëmijën tuaj.
4. Kontrolloni shpesh përmbajtjen e profilit të fëmijës suaj. A po vendos fëmija juaj informacion personal, fotografi, video, blege ose komente të papërshtatshme? A merr pjesë fëmija juaj në ngacmime ose sjellje të tjera të papërshtatshme? Nëse po, hiqeni përmbajtjen.
5. Kontrolloni cilësitë e llogarisë në profilin e fëmijës suaj. Për shembull, ju mund të ndryshoni "Account Settings" (Cilësitë e Llogarisë) në një profil në MySpace.com që ta bëni profilin "private" (të fshehtë) ose që të kontrolloni përdoruesit të cilët i ka bllokuar fëmija juaj.

Shenja Paralajmëruese

1. Fëmija juaj harxhon një kohë të madhe në internet, veçanërisht natën.
2. Ju gjeni pornografi në kompjuterin e fëmijës suaj.
3. Fëmija juaj merr telefonata nga njerëz që ju s'i njihni ose bën telefonata, disa herë në distanca të largëta, me numra që ju s'i njihni.
4. Fëmija juaj merr letra, dhurata ose pako nga dikush që ju s'e njihni.
5. Fëmija juaj mbyll monitorin e kompjuterit ose e ndryshon ekranin e monitorit kur ju hyni në dhomë.
6. Fëmija juaj fillon të largohet nga familja.
7. Fëmija juaj po përdor një llogari në internet që i përket dikujt tjetër.
8. Ndërsa është në internet, fëmija juaj po përdor një mikrofon ose webcam që ju nuk e dinit se ai/ajo e kishte.

10 Këshilla Sigurie në Internet

1. Krijoni rregulla bazë të qarta dhe të thjeshta për fëmijën që t'i ndjekë.
2. Vendosni një kompjuter me linjë Interneti në një vend që është i shikueshëm nga anëtarët e tjerë të familjes (jo në dhomën e gjumit të fëmijës).
3. U shpjegoni fëmijëve tuaj se ata nuk duhet të japin informacion identifikues - emrin, adresën e shtëpisë, emrin e shkollës ose numrin e telefonit - në një forum publik të tillë si dhomat e bisedimit ose tabelat e buletinit (grupet e lajmeve) apo njerëzve që ata nuk i njohin.
4. Diskutoni rëndësinë që fëmija t'ju thotë juve ose një të rrituri të besuar nëse diçka i bën ata ndonjëherë të ndihet të frikësuar, të besdisur ose të paqartë kur janë në internet.
5. Mësoni në lidhje me Internetin dhe ndonjë shërbim që fëmijët tuaj përdorin.
6. Mësoni në lidhje me bllokimin dhe vëzhgimin e programeve.
7. Asnjëherë mos e lejoni një fëmijë që të bëjë një takim në person me një përdorues tjetër kompjuteri pa patur leje prindërore ose i/e pashoqëruar.
8. I thoni fëmijës suaj që asnjëherë të mos u përgjigjet mesazheve ose tabelave të buletinit që janë provokuese, të turpshme, me qëllim të keq, kërcënuese ose që janë të besdisshme.
9. I raportoni mesazhet që paraqesin rrezikshmëri tek zbatuesit e ligjit lokal.
10. I kujtojini fëmijët tuaj se njerëzit në internet mund të mos jenë (dhe zakonisht nuk janë) personi që ata thonë se janë dhe se jo çdo gjë që njerëzit thonë në internet është e vërtetë.

